

PÎNĂ CÎND A DOMNIT* BUREBISTA?

DE

VLADIMIR ILIESCU

Am ales acest subiect, fiindcă am vrut să supun discuției istoricilor — cu titlu de exemplu — un eveniment politic despre care arheologia nu ne poate spune nimic și pentru a se vedea ce ne poate da analiza izvoarelor (*Quellenforschung*) într-o problemă ce face parte dintr-un complex istoric foarte important și mult dezbătut în ultimul timp. Aceasta cu atât mai mult, cu cât în publicistica și chiar și în istoriografia ultimilor ani de la noi se manifestă unele tendințe cu totul reprobabile.

Astfel se afirmă și se susține uneori mult mai mult decât se poate dovedi; apoi se fac și afirmații fără nici un fel de dovezi; în sfârșit unii ajung chiar la idei ce sînt contrazise de izvoare, datorită pozițiilor teoretice preconceptuate sau ale unor pioase dorințe istorice ale autorilor respectivi.

Limitele cronologice ale domniei marelui rege al geto-dacilor n-au fost indicate de către istoriografia greco-romană prin încadrarea lor în sistemele ei specifice de înregistrare a evenimentelor¹, ci doar indirect prin raportarea lui Burebista la alte evenimente istorice mai cunoscute pentru cititorii antici. Astfel începutul domniei lui Burebista este plasat² înaintea dictaturii lui Sylla³, o datare ce a fost contestată și a dat naștere la diferite interpretări⁴. Momentul de sfârșit al domniei, care chiar de la prima vedere apare mai neclar, a format și el obiectul unor discuții ce au dus la cristalizarea mai multor puncte de vedere. La ele s-a ajuns însă doar printr-o analiză superficială a pasajului în cauză, fără a ține seama de regulile studiului izvoarelor (*Quellenforschung*), care prevăd o analiză multilaterală și amănunțită a surselor directe și indirecte ale unui eveniment.

Informația despre sfârșitul domniei lui Burebista ne-a fost transmisă de către istoricul⁵ și geograful⁶ Strabo⁷. Acesta spune⁸: „Cît despre

* Comunicare ținută la Institutul de arheologie din București în cadrul sesiunii științifice de aniversare a statului lui Burebista, din 21 aprilie 1980.

¹ Cum ar fi întemeierea Romei, numărul olimpiadei, consuliile anuali sau alți magistrați eponimi.

² De către Iordanes, *Getica*, 67, care ne spune că: „În timpul domniei lui Burebista a venit în țara geților Deceneu, atunci cînd Sylla a obținut puterea supremă la Roma”.

³ Aceasta a început la sfârșitul anului 82 î. e. n.

⁴ Unii cercetători socotind improbabilă o domnie atât de lungă — de 40 de ani sau chiar mai mult — a lui Burebista.

⁵ A fost autorul unei istorii care cuprindea — în continuarea lui Polibiul — evenimentele pînă la sfârșitul războaielor civile ale republicii romane, în aproximativ 40 de cărți, din care nu s-au păstrat decît 19 fragmente.

⁶ Lucrarea sa în 17 cărți, păstrată în cea mai mare parte, este descriptivă și cuprinde numeroase date istorice, culturale și etnografice.

⁷ A trăit cam între 64 î. e. n. și 25 e. n., fiind originar din Amaseia în Asia Mică.

⁸ În C. 304 (VII, 3, 11) unde vorbește despre regiunile de la Dunărea de Jos și locuitorii lor, între care se numărau geții și dacii.

Burebista, acesta a fost răsturnat (detronat) de către unii ce se răsculară împotriva lui, *făcându-se aceasta mai înainte ca romanii să apuce să trimeată împotriva lui o armată*. Urmașii lui au împărțit puterea (regatul) în mai multe părți (unități). De curind, cînd împăratul August a trimis împotriva lor o armată, ei erau împărțiți în cinci unități, atunci însă doar în patru”.

De aici, unii cercetători au tras concluzia ⁹ că Burebista ar fi murit ucis înainte de asasinarea lui Caesar din martie 44 î.e.n. Ei aduc în sprijinul tezei lor și un alt pasaj din Strabo, în care se vorbește de prima armată pe care romanii au pregătit-o să lupte împotriva dacilor. Într-adevăr cu câteva paragrafe mai înainte autorul nostru, vorbind despre funcția religioasă înaltă pe care o deținea Deceneu, a localizat-o astfel ¹⁰ în timp: „Pe cînd domnea asupra geților Burebista, împotriva căruia s-a pregătit să pornească cu armată răposatul Caesar”.

Alți cercetători bazîndu-se pe aceeași știre sînt mai puțin categorici și vorbesc de moartea aproximativ concomitentă ¹¹ a celor doi adversari.

Majoritatea istoricilor însă optează pentru o dispariție a regelui dac subsecventă ¹² celei a dictatorului roman, la intervale de timp variabile ¹³, dar relativ apropiate ¹⁴ de primul eveniment.

Cea mai tîrzie datare ¹⁵, bazată pe o analiză mai complexă — chiar dacă nu completă —, ajunge pe la anul 40 î.e.n., contestînd astfel orice apropiere cronologică între cele două morți. De remarcat la acest istoric este că toată discuția a fost purtată doar pentru a se ști dacă Burebista a putut întreprinde anumite acțiuni externe — în speță distrugerea boilor celți — la o dată foarte tîrzie ¹⁶.

⁹ Ca D. M. Pippidi, *Din istoria Dobrogei*, I, București, 1965, p. 228, n. 1, sau C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'Antiquité*, București, 1945, p. 47, n. 1; eu însumi am ales indirect aceeași soluție prin trimiterea la Suetoniu (*Caes. XLIV*), care înregistrează pregătirile de război împotriva dacilor din anul 44 î. e. n. (Vezi *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 239, n. 69).

¹⁰ La VII, 3, 5 (C. 298).

¹¹ „Cam în același timp” ne spune M. Macrea (*Burebista și celții de la Dunărea de mijloc*, SCIV, 7, 1956, 1—2, p. 122 și 132) urmat de H. Daicoviciu (*Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 75).

¹² Astfel V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 82.

¹³ Astfel C. Daicoviciu este cel mai apropiat (în noua sa variantă din *Istoria României*, I, București, 1960, p. 287), ca și H. Daicoviciu (*op. cit.*, p. 113), pe cînd I. H. Crișan vorbește de anii 44—43 î. e. n. (*Burebista și epoca sa*, București, 1975, p. 441 și *Burebista and his time*, București, 1978, p. 243). Vezi și recente poziții ale ultimilor doi autori în RRII, 12, 1980, 2—3, p. 158—159 și Transilvania, 6, 1980, p. 17—18.

¹⁴ R. Vulpe, care inițial preluase (în *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 101) ideea lui V. Pârvan, a ajuns, în ultimii ani, pe baza unei analize parțiale, la o părere mai verosimilă — între 44 și 42 î. e. n. — StComPitești, 1, 1968, p. 52—53 și în *Studia Thracologica* București, 1976, p. 60.

¹⁵ Datorită lui A. Alföldi, *Zur Geschichte des Karpatenbekens im 1. Jhr. v. Chr.*, Budapesta, 1942, p. 17—18.

¹⁶ Astfel A. Alföldi caută să dovedească distrugerea boilor din Panonia de către Burebista la sfîrșitul anilor patruzeci și nu pe la 60 î. e. n., cum cred alții cercetători. De aceea are nevoie „să-l țină în viață” pe Burebista pînă în anul 40 î. e. n. Pentru demonstrarea existenței boilor la o dată atît de tîrzie el citează monedele acestora cu numele *Biatec*, care ar fi fost imitate după denarii romani din 45 î. e. n. Dar cercetarea actuală cea mai competentă continuă să plaseze tipul acesta, denumit Bratislava, tot în anii 70—55 î. e. n. (Vezi K. Costelin, *NumismSbor*, 13—14, 1974, p. 67 și 73).

Înainte de a analiza ideile explicite și implicite din textul care ne preocupă, pentru a putea eventual face apoi legătura cu alte texte ale aceluiași autor, sau ale altor autori, trebuie stabilit cînd a scris Strabo, ce surse a folosit și felul său de lucru.

Opera sa geografică a fost scrisă¹⁷ la bătrînețe¹⁸, fie că este vorba despre reluarea unei redactări mai vechi, sau că a apărut treptat, pe cărți, multe dintre ele provenind sigur din anii 17—23 e.n. Cronologia lor a fost stabilită pe baza ultimelor evenimente istorice menționate în fiecare dintre ele. Astfel, cartea a VII-a, care interesează în gradul cel mai înalt istoria noastră veche¹⁹, a fost scrisă în anii 17—19 e.n., deoarece este menționat²⁰ triumful lui Germanicus din anul 17 și continuarea luptei („în prezent”²¹) contra lui Arminius, șeful cheruscilor²², care a fost asasinat de-abia în anul 19 sau chiar 21 e.n. de către rudele sale.

Strabo, care scrie la începutul unei perioade de acalmie în relațiile dintre daci și romani — cum ne spune expres Iordanes²³ și cum reiese implicit și din tăcerea izvoarelor epocii — are posibilitatea unei viziuni de ansamblu a raporturilor acestora de la Burebista la Tiberiu. Dar de la cine își trage el oare informațiile sale?

Geograful grec a folosit în general mulți autori²⁴, pe care îi citează într-o măsură variabilă. Apoi a recurs și la surse anonime²⁵ pentru noi, fiindcă nu le numește, precum și la informații orale²⁶.

Majoritatea informațiilor²⁷ din cartea a VII-a — ca și mare parte din cele privind regiunile noastre — provin de la filozoful și enciclopedistul Posidoniu din Apamea (135—50 î.e.n.). Din *Istoriile* sale în 52 de cărți ca și din cele 25 de lucrări ale sale cunoscute nu s-au păstrat decît puține fragmente. Alt izvor important²⁸ pentru istoria dacilor a fost Asinius²⁹ Pollio (76 î.e.n. — 4 e.n.). Consul în 40 și proconsul al Macedoniei în 39—38,

¹⁷ Pentru toate problemele legate de viața și opera lui Strabo vezi studiile recente ale lui G. Aujac — Fr. Lasserre, *Strabon Géographie*, I, 1, Belles Lettres, Paris, 1969, Introducerea, și Fr. Lasserre, art. *Strabon* din *Der Kleine Pauly*, V col. 381—385.

¹⁸ La începutul domniei lui Tiberiu — cînd autorul avea în jur de 80 de ani — și nu în timpul lui August, cum se crede de obicei. Vezi de ex. M. Macrea (*art. cit.*, p. 130), urmat de I. H. Crișan (*op. cit.*, p. 440), care acceptă anul 7 î. e. n.

¹⁹ Fiindcă descrie regiunile dunărene pînă la vărsare, vestul și nordul Mării Negre, ca și Peninsula Balcanică.

²⁰ La VII, 1, 4 (C. 291).

²¹ Această formulă, alături de „cu puțin înainte noastră” și de „în vremea noastră”, servește la circumscrierea temporală aproximativă a multor evenimente citate de Strabo în opera sa.

²² Celebrul învingător al romanilor, care în anul 9 e. n. a distrus cele trei legiuni ale lui Quinctilius Varus, împiedicînd probabil transformarea Germaniei într-o provincie romană.

²³ Vezi *Get.* 68; știrea provine probabil din istoria getilor a lui Dion Chrysostomul de la sfîrșitul secolului I e. n., care dealtfel a și vizitat regiunile noastre.

²⁴ Vezi V. Aly, *Strabon von Amaseia*, Bonn, 1957; — G. Aujac, *Strabon et la science de son temps*, Paris, 1968; Aujac — Lasserre, *op. cit.*; Lasserre, *art. cit.*

²⁵ Dacă cel nominalizat sînt toți de limbă greacă, ultimii cuprindeau și multe nume romane, cum se poate bănui din subiectele tratate și informațiile date de autorul nostru.

²⁶ Vezi II, 5, 11. Dintre acestea unele sînt bazate și pe o „autopsie” la fața locului — cu prilejul călătoriilor sale — ce completează interogarea unor informatori locali, iar altele reprezintă doar relatările unor interlocutori.

²⁷ În special cele etnografice, privind numeroasele populații din regiunile descrise aici.

²⁸ Cel puțin parte din știrile despre Burebista provin de la el.

²⁹ Vezi J. André, *La vie et l'œuvre d'Asinius Pollio*, Paris, 1949.

fostul partizan al lui Caesar și Antonius, care a dus și lupte în Iliria, încununate cu un triumf, s-a retras apoi din viața politică și a devenit un protector³⁰ al culturii. *Istoriile* sale în 17 cărți, care au fost traduse în grecește, nu s-au păstrat decît în puține fragmente³¹. Apoi Strabo a recurs și la istoricul grec Timagenes³², un contemporan care a trăit în casa lui Asinius Pollio.

În sfîrșit, în timpul sejurului său repetat și îndelungat de la Roma, istoricul și geograful din Amaseia a apelat la informațiile unor persoane contemporane — care însă nouă ne scapă —, pentru diferite evenimente foarte apropiate, cum erau de exemplu luptele recente cu dacii din timpul lui August.

Ca metodă de lucru la Strabo se constată folosirea unor „tratate de specialitate” pentru diferitele părți ale geografiei sale, care mai sînt completate din cînd în cînd. Aceasta face ca lucrarea să redea în general conținutul și stilul respectivelor surse folosite. Autorul însă păstrează o relativă independență prin repetata lor criticare³³ sau prin concluziile proprii pe care le trage³⁴, cînd vrea să explice unele situații sau evenimente pe care le descrie.

Despre problema care ne interesează aici — respectiv domnia lui Burebista cu meandrele ei — Strabo vorbește doar în treacăt. Aceasta o face în cadrul descrierii regiunilor dunărene, cînd ne oferă date disparate despre geto-daci și despre unele din raporturile lor cu romanii pînă în momentul redactării cărții a VII-a a geografiei sale. Dacă datele etnice sînt mai numeroase, conform variantei chorografice a geografiei sale, Strabo menționează doar incursiunile dacilor din timpul lui Burebista și acțiunile recente ale lui August, nominalizînd numai pe cea a lui Aelius Catus — la începutul erei noastre — de strămutare a 50 000 de oameni de la nordul Dunării în sudul fluviului³⁵. Dar el nu cunoaște exact nici data începerii domniei lui Burebista, nici cea a venirii lui Deceneu (cf. *Iord. cit. supra*), precum nici momentul morții sale.

³⁰ A sprijinit poezi ca Cinna, Catul, Horatius și Vergiliu sau pe istoricul grec Timagenes. Intemeietor al primei biblioteci publice la Roma, posesor al unei colecții de artă celebre, el organiza și recitări literare.

³¹ Probabil această versiune, datorată lui Asinius Pollio din Tralles, a fost folosită de Strabo. Lucrarea sa cuprindea perioada 60—42 î. e. n. și a servit și lui Plutarh și lui Apian.

³² A fost un sclav grec, stabilit și eliberat la Roma în anul 55. î. e. n. Din lucrările sale, care au tratat și perioada lui August, s-au păstrat doar cîteva fragmente, între care și la Strabo.

³³ Astfel la VII, 3, 9 este contestată informația lui Ephoros — istoricul pe care Strabo îl consultă dealtfel mult — despre invenția roții olarului de către principele scit Anacharsis. Această figură semilegendară trecea dealtfel încă de la Platon (*Rep.* X, 600 A) drept mare inventator. Deoarece însă roata era cunoscută deja de Homer (*Iliada*, XVIII, 600), care trăise înaltna lui Anacharsis, Strabo îi contestă pe drept acestuia posibilitatea invenției.

³⁴ Vrînd de exemplu să dovedească vechimea împărțirii între geți și daci, el presupune că ultimii se numeau odinioară *dai*, deoarece numele acesta (*daos* la sg.) apare la sclavii din Attica, alături de cel de *Geta*. Dacă Strabo are dreptate, cînd respinge identificarea primilor sclavi cu scîții *dai*, din Asia Centrală, mult prea îndepărtată de Attica, el greșește în schimb, cînd crede că este vorba de *daci*! După cum a reieșit clar din ultimele piese descoperite ale lui Menandru, chiar dacă *Daos* apare alături de *Geta*, el este frigian și nu dac! Vezi V. Iliescu, *Dakische Sklaven bei Menander? Zu Strabo C. 304*, Studii de tracologie, București, 1976, p. 35—54. Însă chiar și greșeala aceasta arată informația largă a autorului și legăturile istorice interesante pe care le face acesta.

³⁵ În C. 303 (VII, 3, 10).

Într-adevăr, dacă analizăm atent pasajul despre sfârșitul domniei lui Burebista — fără a avea însă nici o idee preconcepțută —, observăm că acesta din urmă nu are nici o legătură cu moartea lui Caesar, în sensul că autorul grec nu stabilește nici un raport cronologic între ele. El spune doar că evenimentul s-a întimplat mai înainte ca romanii să trimeată o armată contra dacilor și nu înainte ca ei să fi avut intenția aceasta. Or, Strabo vorbește în altă parte de lupte între daci și romani, respectiv de campanii ale romanilor contra dacilor, cum vom vedea mai jos.

În schimb, despre Caesar ni se spune doar că a avut intenția să pornească împotriva dacilor, făcînd pregătiri ³⁶ pentru aceasta. Iar noi știm că mai înainte de a executa planul său a fost asasinat. Acesta este motivul pentru care n-a mai avut loc campania și nu fiindcă ar fi murit între timp Burebista. Căci altminteri nu s-ar fi făcut pregătiri pînă în ultimul moment al vieții lui Caesar. Dealtfel și după moartea lui Caesar „pericolul” dac a continuat să existe pentru romani, cum ne arată Apian ³⁷ în mod clar ³⁸. Ca atare, Burebista nu murise încă și mai ales statul lui nu se destrămase nici el imediat după martie 44 î.e.n.

Dar cum s-a ajuns la corelarea celor două evenimente? Strabo vorbind despre religia geților a vrut să circumscrie timpul cînd era mare preot celebrul Deceneu. Atunci citează ³⁹ pentru prima oară, dar întimplător ⁴⁰, pe Burebista și ca să-l încadreze cu o noțiune cunoscută tuturor, el amintește pe marele Caesar — binecunoscut în lumea greco-romană — care se pregătește să-l combată la vremea lui pe regele dac.

Strabo n-a asociat deci cele două evenimente. El a formulat doar într-un scurt excurs istoric o frază imprecisă despre detronarea lui Burebista și prima campanie romană contra dacilor, după ce anterior într-alt pasaj îi asociase întimplător pe Burebista și pe Caesar, ambii fiind încă în viață.

Confuzia au făcut-o apoi istoricii moderni, care au asociat morțile celor două personaje. Unii au fost atrași involuntar de asocierea aceasta ⁴¹

³⁶ Suetonius (*Caes.* XLIV, 6–7) ne spune: „Dorea să țină în friu pe daci, care se răsplindiseră în Tracia... Moartea l-a surprins pe cînd săvârșea astfel de lucruri și se gîndea la ele”, iar Velleius Paterculus arată (II, 59, 4): „Și după cîștigarea războaielor civile, (Caesar) îl trimisese (pe August) la învățătură la Apollonia... avea de gînd să-l ia tovarăși de arme în războiul ce urma să-l pornească mai întîi împotriva geților și apoi a parților”. Vezi și Plutarh, *Caesar*, 58; Suetonius, *Aug.*, VIII, 4; Livius, *Per.*, CNVII și Apian, *Ilirice*, 13, 36 – 37 și *Răz. civ.*, II, 110.

³⁷ *Răz. civ.*, III, 25, sună astfel: „Deodată se răspîndi vestea că geții, care aflaseră de moartea lui Caesar, pustiesc prin incursiuni Macedonia. Antoniu ceru atunci armată de la senat pentru a pedepsi pe geți, susținînd că ea a fost pregătită de Caesar contra geților și în al doilea rînd împotriva parților...”. Chiar dacă totul s-a dovedit a fi numai un zvon (Apian, *loc. cit.*), posibilitatea acestei acțiuni și deci continuitatea statului puternic al lui Burebista nu era mai puțin o realitate istorică, cel puțin în ochii istoricilor care redau evenimentele.

³⁸ Autorul *Istoriei romane* a folosit pentru zona și epoca care ne interesează—căci lucrarea este structurată geografic —, izvoare bune, între care și pe Asinius Pollio și *Istoriile* lui Strabo.

³⁹ Vezi mai sus nota 10.

⁴⁰ Căci pe larg se va ocupa de el, la C. 303 și 304, iar la C. 762 Burebista este din nou citat alături de Deceneu.

⁴¹ Apropierea între un rege „barbar” și cea mai mare figură politico-militară a lumii romane de pînă atunci, dacă nu chiar a întregii istorii romane, părea flatantă în ochii istoriografiei noastre — pentru primul dintre ei.

— chiar și în moarte ! — a celor doi dușmani ⁴². Cei mai puțin critici nici n-au mai ținut seama de indicația primei expediții romane și vorbesc de moartea concomitentă sau puțin mai târzie a regelui dac. Ceilalți au văzut mențiunea luptelor lui August cu dacii, dar au fost derutați de indicația „în prezent” din relatare. Deoarece data aceasta — când scria Strabo erau deja câțiva ani după era noastră ! — l-ar fi investit pe Burebista cu peste 100 de ani de viață ⁴³, ei au trecut peste această mențiune și s-au întors la Caesar — pomenit anterior și care mai avusese de gând și o expediție împotriva dacilor — de care „s-au atașat” cronologic în explicația lor.

În orice caz toți erau preocupați — cel puțin în subconștient — de lungimea domniei regelui dac, care-și începuse domnia — după singurul izvor explicit — înaintea anului 82 î.e.n. Ca atare ei socoteau că regele nu mai putea să domnească mult peste 49 — 48 î.e.n., data sigură a tratativelor sale cu Pompei.

Totuși există chiar în textul lui Strabo — în două pasaje diferite — o indicație pentru trimiterea sa la o altă campanie antidacă mult mai timpurie a lui August, și anume aluzia la luptele din Iliria — din anii 35 — 33 î.e.n. — care au dus la cucerirea orașului-bază Siscia (Šišak). Acolo el spune ⁴⁴ : „Dacii pretind că acest ținut ar fi al lor . . . Restul ținutului, spre nord și est, îl ocupă panonii, pină la Segestica și Istru . . . Orașul Segestica formează o întăritură foarte potrivită pentru războiul împotriva dacilor . . .”. Iar istoricul Apian spune același lucru în mod mai explicit, când descrie acea campanie a lui August ⁴⁵ : „. . . în ținutul segestanilor . . . se află un oraș bine întărit . . . împăratul dorea foarte mult să-l ocupe spre a-l folosi ca depozit de aprovizionare în războiul împotriva dacilor și bastarnilor, care sînt dincolo de Istru . . . Din aceste cauze împăratul socotea că are mare nevoie de Segeste . . . el răspunse că aduce o garnizoană în oraș și cerea să i se dea 100 de ostateci, ca să se folosească în siguranță de oraș, drept bază de aprovizionare împotriva dacilor”.

Campania lui Augustus din anul 35 î.e.n. în Iliria ⁴⁶, care la început a fost îndreptată împotriva dacilor ⁴⁷ și a dus la cucerirea orașului Siscia, n-a mai fost continuată. În anul următor s-a procedat la cucerirea Dalmației și de-abia în anul 29 î.e.n. guvernatorul Macedoniei, M. Licinius Crassus, se va îndrepta din nou spre Dunărea de Jos, în cursul celebrei sale campanii, când i-a combătut pe bastarni și pe geto-daci.

În felul acesta mărturia singurului izvor direct indică un termen *ante quem* în anul 35 î.e.n.

⁴² Căci pe lângă incursiunile dacilor pînă în Macedonia, despre care relatează textele (Strabon, Suetonius, Apian), celebra inscripție din Dionysopolis (Balcic) în cinstea lui Acornion vorbește de tratative purtate cu Pompei (r. 32 — 38). De aici există bănuiala unei alianțe între cei doi și o eventuală trimitere a unui contingent dac la Pharsalos, în lupta decisivă între Pompei și Caesar.

⁴³ Domnia din 82 î.e.n. ar presupune o naștere înainte de anul 100 î. e. n. Vezi notele 2 — 3.

⁴⁴ La C. 313 (VII, 5, 2), după ce anterior (C. 207) făcuse o mențiune identică („Orașul are o așezare potrivită pentru războiul împotriva dacilor”).

⁴⁵ În *Ilirice* 22, 62 și 23, 67.

⁴⁶ Vezi C. Patsch, *Beiträge zur Völkerkunde Südosteuropas*, V, 1, Viena 1935, p. 57 urm.

⁴⁷ Indiferent dacă acesta a fost scopul acțiunii lui August sau obiectivul ei era mult mai limitat, neavînd nici o legătură directă cu dacii. Esențial pentru discuția noastră este faptul că Strabo crede acest lucru — dealtfel ca și Apian, care este poate doar ecoul său — și în funcție de aceasta a localizat momentul morții lui Burebista.

Înainte de a vedea ce ne spun izvoarele indirecte despre acest eveniment, respectiv realitățile militaro-politice ale regiunii noastre carpato-dunărene în anii aceia, este bine să desprindem și alte concluzii ce se pot degaja din textul în discuție, deoarece și în privința aceasta s-au făcut afirmații și s-au emis ipoteze ce sînt departe de a fi dovedite.

În primul rînd nu este absolut sigur că Burebista a fost ucis ! Deși toți istoricii moderni pornesc de la această presupunere ca de la o axiomă, ea ar trebui totuși dovedită, chiar dacă din punct de vedere istoric destinul personal al lui Burebista nu mai are mare importanță, după ce marele său stat s-a destrămat și el a rămas poate doar un rege local. Astfel pasajul lui Strabo vorbește ⁴⁸ doar de o „răsturnare (de pe tron), înlăturare (de la putere)”. Ceea ce a relatat istoricul și geograful grec înseamnă că marele stat s-a desfășurat în patru formații locale, prin a căror reunificare Burebista crease anterior acea *megale arche* amintită în text. Punctul de plecare îl formase însă desigur una dintre formațiuni, probabil cea pe care marele rege o conducea ⁴⁹ deja înaintea reunificării, iar după acțiunea „forțelor ⁵⁰ răscolate” el putea rămîne doar la cîrma ei. Indiferent dacă a fost ucis sau a murit „de bătrînețe”, noi nu știm exact cine i-a urmat la domnie lui Burebista. Se pretinde în general ⁵¹ că la tron ⁵² a urmat Deceneu. Și aceasta este o simplă presupunere la care s-a ajuns printr-o interpretare nejustificată a „listei ⁵³ regilor daci” din *Getica* lui Iordanes. El, ca și Strabo, vorbește despre marea trecere de care se bucura Deceneu nu numai pe lângă rege, dar și în rîndurile populației, *ajungînd chiar să poruncească regilor* ⁵⁴. Prin aceasta autorul — care-și făcuse o impresie pe baza informațiilor lui Dio Chrysostomul și a lui Strabo⁵⁵ — vroia să spună că autoritatea marelui preot se manifesta nu numai în masa dacilor, dar și printre conducătorii mai mari sau mai mici ai diferitelor triburi sau formațiuni politice, indiferent dacă ele făceau parte din statul lui Burebista, sau erau atunci autonome. Afirmația lui Iordanes nu se referă la presupusa calitate de (mare) rege a lui Deceneu — după moartea lui Burebista —, ci la autoritatea

⁴⁸ Folosind pentru aceasta verbul „καταλύω”.

⁴⁹ Căci experiența istorică atestă valabilitatea acestui „model” de unificări politice, pornind de la un nucleu local.

⁵⁰ Ἐπαναστάντων αὐτῶ τινῶν. Nu știm cine au fost aceștia; astfel R. Vulpe (*op. cit.*), care socotește pe Burebista un rege get din cîmpia munteană, îi consideră pe dacii din Transilvania nemulțumiți de politica regelui, iar H. Daicoviciu (*op. cit.*, p. 96—98) contestă aceasta, deoarece îl plasează pe Burebista în Transilvania, scotîndu-l dac. J. Trynkowski (*In memoriam Constantini Daicovicium*, Cluj, 1974, p. 384—385) dimpotrivă vorbește despre o „revoluție de palat” al cărei beneficiar ar fi fost chiar marile preot Deceneu.

⁵¹ De exemplu H. Daicoviciu (*op. cit.*, p. 99).

⁵² Cel al formațiunii locale, de baștină, a lui Burebista.

⁵³ Între paragrafele 67 — 77 sînt amintiți Burebista, Comosicus, Coryllus și Dorpaneus, ca regi, iar Deceneu doar ca „sfetnic cu puteri aproape regești”, chiar de la începuturile domniei lui Burebista. Dar regii amintiți nu se succed neîntrerupt, cum cred unii istorici contemporani „optimiști” și nici nu știm dacă el cu toții au condus același regat, inițial al lui Burebista, sau altele diferite, deoarece de întreaga Dacie tot nu poate fi vorba, avînd în vedere că rol cunoaștem și alte nume de regi din diferite izvoare.

⁵⁴ *Get.* 71 „... ut non solum mediocribus, immo et regibus imperaret”. Asupra acestui pasaj atrăse de curînd atenția și J. Trynkowski (*op. cit.*, p. 386), dar l-a interpretat în sensul că Deceneu l-ar fi succedat lui Burebista și în calitate de rege al „nucleului central” și-ar fi exercitat o puternică influență asupra celorlalte formațiuni politice dace, mai mici.

⁵⁵ Vezi VII, 3, 5 (C. 297): „... era apreciat de către conducători și de popor”.

morală asupra unor regi și regișori⁵⁶, cum au fost, de exemplu, cei pe care i-a înregistrat în Dobrogea Cassius Dio, cu ocazia campaniei lui Crassus.

Formațiunile politice care au rezultat din destrămarea marelui regat al lui Burebista — patru la început, iar mai târziu cinci — nu pot fi localizate⁵⁷ cu exactitate și nici nu le putem atribui regii care apar în izvoare după Burebista, deoarece numărul lor este cînd mai mare și cînd mai mic decît presupusele lor regate, la fel variază și importanța lor, apreciată pe baza ecoului istoric pe care l-au trezit în izvoare.

Regii geto-daci pe care izvoarele îi înregistrează datorită contactelor militare sau diplomatice, pe care romanii le-au avut cu dinșii, reprezintă dovada indirectă a destrămării regatului lui Burebista și a sfîrșitului domniei sale. Ei nu figurează nici unul în „lista” lui Iordanes, de unde s-a tras concluzia că ei nu i-au succedat lui Burebista în „nucleul său central”. În orice caz ei n-au domnit decît peste anumite părți ale Daciei.

Cel mai important și poate și cel mai vechi dintre ei — dacă facem abstracție de misteriosul Coson⁵⁸ —, a fost probabil celebrul Cotiso. Florus⁵⁹ ne spune⁶⁰ despre el : „Dacii sub conducerea lui Cotiso obișnuiau să coboare din munți și să pustiască ținuturile vecine ori de cîte ori Dunărea îngheța”. Horatiu afirma⁶¹ probabil în anul 29 î.e.n. : „Armata dacului Cotiso a pierit”. În sfîrșit Suetoniu susține⁶² că, după spusele lui Marcus Antonius⁶³, Iulia⁶⁴, fiica lui August, a fost făgăduită regelui Cotiso, după ce anterior fusese logodită cu fiul său⁶⁵, iar August ar fi cerut în schimb pe fata lui Cotiso în căsătorie. Chiar dacă faptul în sine pare să fi fost o născocire a lui Antonius — aflat în plină luptă ideologică cu adversarul său August — înainte de a se ajunge la lupta armată, terminată prin bătălia de la Actium în anul 31 î.e.n., Antonius a vrut să arate că, pe cînd el se căsătorise cu o regină orientală — Cleopatra —, August își dăduse fiica unui barbar de la Dunăre, vrînd pe deasupra să se însoare cu fiica acestuia. Pe noi ne interesează însă faptul că regele dac era suficient de celebru la Roma — fiind cel mai cunoscut dintre urmașii lui Burebista, cum reiese și de la ceilalți autori citați — pentru a trezi

⁵⁶ Roles, Dapyx și Zyraxes.

⁵⁷ Încercările care s-au făcut (vezi cea mai recentă la Al. Vulpe, RESEE, 16, 4, p. 627—628), pornesc de la „provinciile istorice” românești, în lumina descoperirilor arheologice, printre care tezaurele monetare ocupă un loc important, deși foarte discutat și contestat chiar (vezi, de exemplu, H. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 105—111).

⁵⁸ S-au păstrat un număr mare de monede de aur de la sau pentru acesta — găsite în Transilvania —, iar în manuscrisele cele mai vechi ale lui Suetonius apare forma *Cosoni* în loc de *Cotisoni* în pasajul citat despre presupusele intenții matrimoniale ale lui August. Deși s-au emis diverse ipoteze fanteziste despre identitatea celor doi regi sau despre existența reală — iar nu datorită unei banale greșeli de copist — a personajului Coson la Suetoniu, cu toate consecințele sale istorice, un lucru este cert: în biografiile împăraților este vorba de Cotiso, al cărui nume este confirmat de izvoarele independente ca Horatiu și Florus. Aceasta însă face și mai enigmatică persoana lui Coson, atestată doar de monedele de aur amintite.

⁵⁹ Care se bazează pe contemporanul Titus Livius, ale cărui cărți 134 și 135 s-au pierdut.

⁶⁰ La II, 28, 18.

⁶¹ *Ode* III, 3, 17 — 18.

⁶² *Aug.* LXIII, 4.

⁶³ Fostul triumvir și în acel moment adversarul lui August.

⁶⁴ Născută în 39 î. e. n. din căsătoria cu Scribonia.

⁶⁵ Antonius Antyllus fusese logodit cu Iulia în anul 36 î.e.n.

atenția publicului roman. Aceasta înseamnă că el trebuia să domnească deja de un număr de ani și să fi avut contacte — probabil războinice — cu romanii, pe care îi atacase în câteva rânduri, cum ne sugerează Florus (v. mai sus). Nu știm însă dacă campania din anul 35 î.e.n. — surprinsă de August — era îndreptată contra lui Cotiso. Acesta a început să domnească probabil cândva prin anii treizeci înaintea erei noastre, fără să putem însă preciza momentul exact. Prin aceasta este confirmată indirect indicația lui Strabo despre destrămarea statului lui Burebista înainte de anul 35 î.e.n., la o dată care nu poate fi încă stabilită cu exactitate.

Ceea ce se desprinde cu certitudine din toate acestea, este faptul că dispariția lui Burebista nu este legată de moartea lui Caesar, el continuând să mai domnească încă destul de mult timp după acest eveniment.

BIS WANN HAT KÖNIG BUREBISTA EIGENTLICH GEHERRSCHT?

ZUSAMENFASSUNG

Wenn der Anfang der Herrschaft des „weltberühmten“ — weil er sowohl Verbündeter des Pompejus als auch erklärter Feind und bekanntes Angriffsziel des Cäsar gewesen war — Königs der Geten und Daker viel umstritten ist, scheint der Zeitpunkt seines Sturzes und vermutlichen Todes (Strabon C. 304) mit großer Wahrscheinlichkeit — so behaupten fast alle Forscher ausnahmslos — in die Zeit um Cäsars Ermordung zu fallen. Doch beruht diese *communis opinio* — wie eine eingehende Erörterung der einschlägigen Quellen es zeigt — auf einer völlig unbegründeten Verkoppelung der Stelle des Strabon mit den Nachrichten über den beabsichtigten Feldzug Cäsars gegen Burebista. In Wirklichkeit scheint derselbe womöglich bis in die Mitte der dreißiger Jahre geherrscht zu haben.

